

Te Haere ki Te Whare Wānanga o Mānoa, i Honolulu

Nā Tīmoti Kāretu, Te Toihau o Te Taura Whiri i te Reo Māori

‘Ahakoa kua kore he tāngata mōhio ki te kōrero i tō mātou reo e whai tonu ana mātou ki te whakaora ake’

Koinei te kōrero a tētahi wahine mai i tētahi o ngā iwi o Kānata, i tā mātou hui titiro hōhonu ki te kaupapa o te rūmaki i te akonga ki te reo. Nā ko te wahine nei itiiti nei ngā kupu o tōna reo e mōhio ana ia, ā, tē aro i a ia me pēhea te tūhono o tētahi ki tētahi kē atu. Ka aroha atu au, ā, ka whakamīharo atu anō hoki mōna i whakamomori nei ki te reo o ōna tīpuna kia ora mai anō i a rātou.

Ko te wairuatoa tērā engari ko te waimarie i mau i a rātou ō rātou tīpuna e kōrero ana, e waiata ana ki te ripene me te ataata, ā, mā te āta tātari pea i ērā ka paku pahawa tētahi punua ora nei. Otirā koia rā te inoi me te wawata o te ngākau.

Arā atu anō tētahi rōpū Inia i tae ake tokotoru ngā kaikōrero kei te ora, ko tētahi e rima tekau ngā kaikōrero, ko tētahi e tatau tonutia ana engari me te whakapae a te kaikōrero inā eke te tokomaha ki te rua tekau ko tōna tino momoho nei tērā.

I tonoa mai ko te Toihau kia haere atu hei kaiwhakaako ki te kura nei, ā, i reira au e rongo ana i ngā kōrero. Ko tā mātou, ko tā te hunga whakaako, he kimi i ngā huarahi huhua e taea ai tā te hunga nei e whai nei.

Ko te whakaaro i a mātou ko te tonono i a rātou kia whakaritea mai he pūrero, ā, mā mātou ngā āwhina, ngā whakamāherehere me ngā whakaaro ā te wā e tonoa mai ai.

Tino papai ngā pūrero i tutuki, ā, i tua atu i ngā reo tangata whenua o Amerika, o Kānata, o Hawai’i me Aotearoa – i reira anō ngā reo o Ūropi engari ko ngā iwi kōrero e noho kē mai ana i Amerika, ā, ko te reo Pākehā te reo matua.

O ēnei reo ko ngā mea i tino whāia ko te reo Pāniora, ko te reo Wīwī, ko te reo Tiamana, ko te reo Hapanihi, ko te reo Pōtukihi, me tētahi o ngā reo Hainamana. Kitea ana hoki

ahakoa he aha te reo o tēhea whenua o te ao, ki te kore e kōrerotia e kore e ora, me whai kaikōrero tēnei mea te reo e tino ora ai, kāore i kō atu, kāore i kō mai – koinā!

Nā, i roto i ēnei mahi katoa kei te tirohia te wāhi ki te rūmaki, ki te whakamātau i te matatau o te tangata ki tōna reo i ako ai, ki te taha whakangungu kaiwhakaako, ki te whakaparahako mai a te hunga whakahē e kī nei kia kotahi te reo i Amerika – ā, ko taua reo ko te reo Pākehā.

Kia noho takatū, kia noho mataara tātou ki tērā o ō tātou whakaaro o te kotahi noa iho o te reo. Kei whiua ko tātou ki tērā kōrero ā tōna wā e te Pākehā me ētahi Māori autaiā tonu nei te nui, me māranga tātou ki tā tātou i urupare atu ai inā werohia mai.

Ko te hunga tangata whenua puta i te ao kei te kaha te tiro pēnei mai ki a tātou nei. He kite mai, he rongo anō hoki, e nanakia tonu ana te neke whakamua a te Māori mō te āhua ki tōna reo nā reira kua taki hiahia haere pēnei mai kia kite ā-kanohi he aha rā e taea nei e Māori mā.

Ko wai o tātou kāore i te mōhio ki ngā raru e pā tonu nei nā reira ka āhua whakaaro he aha rā tā ērā e haere mai rā kāore anō nei kia mārō te haere o te kaupapa. Aua atu, e mārō noa ake ana i tā tētahi atu iwi tangata whenua puta noa i te ao.

Me pēhea te kore e puta o tahi mihi ki te hunga e kaha nei? Me pēhea te kore e heke o te roimata i te kitenga atu o te roimata i ngā karu o ērā i a rātou e kōrero mai ana i te āhua ki a rātou me te tino ngaro o ō rātou reo.

E te ao Māori tahuri mai ki tōu reo inā hiahia koe kia ora tonu haere ake nei. Ki te kore tātou e pīrangi kia ora tonu, ā, kāti e noho noa iho tātou ki tā tātou noho o te kore noa iho, ka waiho atu mā tētahi atu e mahi te mahi. Kei māikoiko rawa kei toupiore rawa, tē whakaaro kē ai mā where, mā pango ka oti te mahi.

Whāia ko tērā o te ohu, ā, inā whērā kei hea kē noa mai nei tō tātou reo me tōna ora.